
—Mirjana Cupek Hamill—

ISSN 0353-295X (Tisak) ISSN 1849-0344 (Online)
Radovi - Zavod za hrvatsku povijest
Vol. 46, Zagreb 2014

UDK 262.12Stepinac, A.(091)
327(417:497.1)"1946/1947"
pregledni rad
mirjanachamill@eircom.net
DOI: 10.17234/RadoviZHP.46.11

Slučaj nadbiskupa Stepinca - irska perspektiva

Sudski postupak i osuda hrvatskog nadbiskupa dr. Alojzija Stepinca u studenome 1946. izazvali su val protesta diljem zapadnog svijeta. U Republici Irskoj nezadovoljstvo i ogorčenost javnosti postupcima jugoslavenskih vlasti prisilili su tadašnjeg premijera i njegovu vladu na poduzimanje diplomatske akcije čiji je cilj bio donošenje međunarodne konvencije kojom bi se, unutar općeg prava na slobodu savjesti posebno zaštitilo pravo na slobodu vjeroispovijesti.

U listopadu 1946. nadbiskup Alojzije Stepinac (Brezarić 8. svibnja 1898. – Krašić 10. veljače 1960.) je bio osuđen na 16 godina zatvora zbog, između ostalog, suradnje sa ustaškim režimom i prisilnog pokrštavanja pravoslavaca. Postupak i presuda izazvali su ogorčene reakcije mnoštva pojedinaca i organizacija diljem zapadnog svijeta koje su ga prozrele kao sudsku travestiju i napad komunističkog režima na slobodu vjeroispovijesti. Nebrojeni su novinski članci govorili o nadbiskupovu mučeništvu a već 1947. godine objavljuju se i prve knjige o njegovom slučaju.¹

Slučaj nadbiskupa Stepinca nalazio se posljednjih mjeseci 1946. godine i u fokusu javnosti i političara Republike Irske. Slučaj je i ovdje izazvao opću javnu osudu čije su ga masovnost i silina učinile i predmetom dviju parlamentarnih rasprava koje su rezultirale i donošenjem rezolucije protiv vjerskih progona 21. studenoga 1946. godine. Tekst rezolucije tražio je od ministra vanjskih poslova da u njoj iznesena stajališta predoči državama s kojima je Republika Irska imala uspostavljene diplomatske odnose i da poduzme potrebne korake kako bi ona bila prihvaćena od slobodoljubivih naroda. Svezak DFA 410/37, Religious Persecution in Yugoslavia. Resolutions of Protest Against Trial and Sentence of Archbishop Stepinac koji je pohranjen u National Archives Ireland čuva pisana svjedočanstva o, u tome smislu poduzetim koracima i polučnim rezultatima, ali također i kroz novinske isječke priložene dokumentima progovara i o raspoloženju irske i svjetske javnosti koja je slučaj Stepinac pratila sa nepodijeljenim zanimanjem, jednodušno osuđujući jugoslavenski komunistički režim koji je optužio i osudio nadbiskupa.

¹ Jedna od njih je bila i knjižica "Archbishop Stepinac, The Man and His Case", objavljena u Dublinu u ožujku 1947. u izdanju izdavačke kuće Standard. Autor Anthony Henry Count O'Brien of Thomond je bio austrijski Irac, osobni nadbiskupov prijatelj i njegov pasionirani branitelj što daje i osnovni ton radu.

Politički i društveni kontekst rezolucije

Kao što je već rečeno uhićenje dr. Stepinca 18. rujna 1946. godine, sudski postupak protiv njega a napose njegova osuda od 11. listopada iste godine na 16 godina zatvora s prisilnim radom i na petogodišnji gubitak građanskih prava izazvali su val ogorčenja irske javnosti koja je od svoje vlade zahtijevala odrješitu diplomatsku akciju protiv jugoslavenske države, a od ministra De Valere² da upotrijebi sav svoj utjecaj kako bi nadbiskup bio oslobođen. Krajem 1946. i početkom 1947. na adresu su ministarstva vanjskih poslova stizale rezolucije brojnih gradskih i okružnih vijeća, komiteta, ogranka političkih stranaka u kojima se osuđuju “barbarski”, “divljački” postupak jugoslavenske vlade i “brutalna i nepravedna” kazna za nadbiskupa “čija je jedina krivnja što je bio neustrašivi pronositelj katoličkih principa”.³ Nezadovoljstvo postupkom i zgražanje nad njime kao bitne karakteristike raspoloženja javnosti možda najbolje sažima rezolucija koju je ministru de Valeri uputilo gradsko poglavarstvo grada Kilkennyja⁴ 23. listopada 1946., a u kojoj stoji da “mi izabrani javni predstavnici ovoga povijesnog i katoličkoga grada, zgroženi bezbožnom travestijom pravde odmjerene presvijetlom dr. Stepincu, jugoslavenskom primatu, od bezbožnog suda kojeg je ustanovio Tito, zakleti komunist, izražavamo i protestiramo krajnju zabrinutost nad tom nečasnom povredom bogom danih prava na vjersku slobodu kojoj je cilj uništavanje ugleda svete katoličke crkve i podriivanje dostojanstva vrhovnog svećenika u Rimu, pružamo našem svetom ocu papi iskaze naše vjere, savezništva i odanosti u ovome okrutnome postupku i kroz Njegovu svetost naše simpatije nemilice ugnjetenim katolicima Jugoslavije u ovome tjeskobnom trenutku”.⁵ Rezolucije sličnog sadržaja uputila su vladi ili premijeru i gradska vijeća gradova - Westmeath, Macroom, Tralee, Castlebar, Clonmel, Waterford, Limerick, Galway, Cork, Tipperary, ali i

² Eamon de Valera (1882.-1975.), irski političar i državnik. Kao vođa stranke Sinn Féin, koja je osnovana 1905. kao krovna organizacija manjih nacionalističkih grupa i udruženja sudjelovao je u Uskršnjem ustanku 1916. 1926. osnovao je novu stranku Fianna Fáil koja je prvi puta pobijedila na parlamentarnim izborima 1932. De Valera tada postaje premijer i ministar vanjskih poslova i ostaje na toj dužnosti do 1948. kada njegova stranka prvi puta gubi izbore. Ponovno je premijer od 1951.-1954. i 1957.-1959., a potom i predsjednik Republike u dva mandata 1959.-1973. *Dictionary of Irish Biography* 2009. Volume 9.

³ NAI DFA 410/37, Resolution of Macroom Urban District Council od 23. prosinca 1946.

⁴ Kilkenny je administrativno sjedište istoimenog okruga u južnom dijelu Irske, u prošlosti sjedište utjecajne anglo-irske plemićke obitelji Butler od Ormonda i mjesto održavanja nekoliko irskih parlamenata u 14. stoljeću. Na jednome od njih donesen je i poznati Statut iz Kilkennyja (*The Statute of Kilkenny*, 1366.) koji je zabranjivao Anglonormanima da koriste jezik, zakone i običaje domaćeg stanovništva i tako sprečavao njihovu asimilaciju. *The Hutchinson Encyclopaedia of Ireland* 2000: 201.

⁵ NAI DFA 410/37, pismo J. Timmins, Town Clerks Office, City Hall Kilkenny Eamonu de Valeri od 23. 10. 1946.

različita tijela, udruženja i organizacije pa i političke stranke,⁶ a također i dublinski nadbiskup John McQuaid izrazio zajedništvo s “trpećim klerom i vjernicima u Jugoslaviji i suosjećanje sa Svetim Ocem”.⁷

Ne čudi ovakav nepodijeljeni izljev građanskoga gnjeva. Institucija katoličke crkve i njezin „nauk vjere“ kroz stoljeća su oblikovali irsko društvo, a od 19. stoljeća igrali i političku ulogu u procesu „katoličke emancipacije“ od opresivnog stiska engleske kolonijalne sile. Crkva je nastavila igrati odlučnu ulogu i u novoj irskoj državi, osobito na područjima od njezina posebnog interesa - obrazovnoj i zdravstvenoj politici u čijoj je zakonodavnoj regulativi aktivno sudjelovala namećući pri tome svoje vrijednosti i standarde.⁸ Rezultat tog utjecaja je umnogome bila konzervativna i uskogrudna, iza svog vremena država, društvo bremenito problemima i građani čiji su individualni životi i prečesto bili obilježeni neprimjerenim, čak kriminalnim, djelovanjem dijela katoličkog klera, a koje se nije niti htjelo niti smjelo propitivati.⁹ Na političkome planu takvo je društveno ozračje bilo uzrok i

⁶ Tako na primjer okružno vijeće Irske radničke partije iz Rathdowneya sa svojeg sastanka održanog 18. 9. 1946. šalje rezoluciju potpore u kojoj poziva ne samo svoju vladu nego i Laburističku stranku Velike Britanije da upotrijebe svoj utjecaj u slučaju. NAI DFA 410/37. Irish Labour Party – Meeting of the Committee of the South Laoighis Area Council, Rathdowney, 18. 9. 1946.

⁷ NAI DFA 410/37, tekst kablograma papi u privitku pisma Johna McQuaida upućenog H. Bolandu, tajniku ministarstva od 19. listopada 1946., s namjerom da on bude isporučen papi putem irskog ambasadora u Vatikanu. John Charles McQuaid (1895.-1973.) je bio dublinski nadbiskup od 1940. do 1972. i do sada jedan o kojem se najviše pisalo zbog njegova često negativnog i uskogrudnog utjecaja na državnu socijalnu i obrazovnu politiku. Detaljan prikaz toga utjecaja u WHYTE 1980. McQuaid je i autor predgovora knjige spomenute u bilješci 1.

⁸ Nisu rijetki primjeri odbijanja crkvene hijerarhije da podupre zakone koji nisu bili u skladu s njezinim čudoređem i socijalnim naukom. Jedan od klasičnih i najčešće citiranih slučajeva je protivljenje Katoličke crkve zdravstvenoj reformi 1951. godine, tzv. “mother and child scheme”, koja je predviđala državnu zdravstvenu skrb nad majkama i djecom do njihove šesnaeste godine života. Argument katoličke hijerarhije je bio da je zdravlje stvar obitelji, a ne države (WHYTE 1980). Slijedom istog katoličkog etosa kontracepcija u državi nije bila dozvoljena do sedamdesetih godina 20. stoljeća, razvod braka je ozakonjen tek nakon referenduma 1995. godine, a pobačaj nije dozvoljen - zaštita života od njegova začeća je zagarantirana ustavom. Većina osnovnih i srednjih škola su u rukama Crkve a u vrijeme o kojem je ovdje riječ katolicima nije bilo dozvoljeno studirati na najstarijem irskome univerzitetu, protestantskom Trinity Collegeu, bez posebne dozvole nadbiskupa Mc Quaida.

⁹ Od početka 1990-tih na vidjelo su počeli izlaziti slučajevi seksualnog zloupotrebljavanja i iskorištavanja djece u institucijama pod kontrolom katoličke crkve tj. u školama, sirotištima, popravnim domovima i sl. Državna komisija koja je osnovana 2000. da bi ustanovila razmjere skandaloznog ponašanja dijela katoličkog svećenstva pa i časnih sestara pronašla je da su u razdoblju od 1940-tih pa do danas deseci tisuća djece u skrbi crkve bili izloženi sistematskom fizičkom maltretiranju koje je uključivalo i seksualno uznemiravanje i silovanje. Crkva, čiji su biskupi uglavnom zataškavali slučajeve pedofilije i svećenike pedofile samo premiještali u druge župe, do danas je oštećenim osobama platila desetke milijuna eura odštete. www.childabusecommission.ie, www.childabusecommission.com (posjet 25. 2. 2014).

posljedica nepostojanja političke stranake čiji bi program modernizacije države eksplicitno izražavao i nastojanje za smanjenjem utjecaja Crkve kao uvjeta bez kojeg je svaka ozbiljnija promjena nemoguća.

U parlamentu koji je izglasao rezoluciju, 1946. godine je 76 od 138 zastupničkih mandata držala stranka Fianna Fail ("Vojnici sudbine") koju je 1926. osnovao Eamon de Valera i koja je od 1932. bila vladajuća u državi koja se nastojala otresti svog statusa dominiona Britanskog komonvelta. Stranka i De Valera kao njezin predsjednik i ujedno premijer i ministar vanjskih poslova vlade koju je ona formirala su imali presudan utjecaj na oblikovanje političkog, ekonomskog i društvenog života u Republici, do te mjere da se u literaturi Irska toga vremena naziva često i "De Valerinom Irskom".¹⁰ U najvažnije se zasluge stranke i njenog vođe može ubrojiti donošenje novog državnog ustava 1937. godine kojim je dotadašnja "Slobodna Država," preimenovana sada u Éire (irski Irska), de facto postala suverenom republikom koja sa bivšom okupatorskom silom ima još samo nominalne veze.¹¹ Neki drže da se u zasluge te stranke i njenoga predsjednika može ubrojiti i neutralnost Irske tijekom Drugog svjetskog rata, dočim drugi smatraju da su ta neutralnost i izolacionizam samo "produžili život konzervativnom nacionalizmu utemeljenom na protekcionizmu, strogoj katoličkoj moralnoj zajednici i iredentizmu u odnosu na Sjevernu Irsku" i da je Irska, "ostajući dosljedno izvan ratnih zbivanja, izgubila mogućnost poratnog optimizma i ubrzanih socijalnih, ekonomskih i političkih promjena koje je on nosio sobom".¹² Na ekonomskom planu stranka nije imala osobitih uspjeha. Njezina protekcionistička i izolacionistička ekonomska politika, izložena već u osnivajućim dokumentima ("ustanovljenje Irske kao ekonomske jedinice samoodržive i samodostatne koliko god je to moguće"),¹³ u praksi je značila inzistiranje na poljoprivredi malih zemljišnjih posjeda kao na glavnoj ekonomskoj grani, nerazvijenu industrijsku proizvodnju zaštićenu uvoznim carinama i posvemašnju nezainteresiranost za strana ulaganja, tj. inzistiranje na tome da vlasništvo i kontrola nad industrijskim poduzećima budu u rukama Iraca. Rezultat takve ekonomske politike bilo je siromaštvo, nezaposlenost i veliki odljev stanovništva, najveći upravo u poratnim godinama.

¹⁰ Većina se irskih povjesničara slaže u ocjeni da je De Valera bio najznačajni irski političar u povijesti, ali "da ta tvrdnja ne uključuje nužno i pohvale na njegov račun." Citirano prema FERRITER 2007: 4. Zamjera mu se ekonomski protekcionizam i izolacionizam.

¹¹ Država je, pod imenom "Republic of Ireland", i formalno istupila iz Britanskog komonvelta nakon implementacije "Republic of Ireland Act" 18. 4. 1949., donesenog u prosincu prijašnje godine. Britanska strana je novu situaciju priznala Irskim aktom, "Ireland Act" od 2. lipnja 1949. kojim je potvrđena politička podijeljenost otoka i pripadnost Sjeverne Irske britanskoj kruni. *Irish Almanac and Yearbook of Facts* 1998: 39.

¹² PATTERSON 2007: 76.

¹³ FERRITER 2007: 102.

Donošenja rezolucije

Kako su se vijesti o postupku protiv nadbiskupa Stepinca i odmjerenе mu kazne širile, a ogorčenje irske javnosti, utemeljeno na pisanju domaće i britanske katoličke i druge štampe, zapljuskivalo rezolucijama vladine urede, u njezinim je vanjskopoličkim krugovima bivalo sve očitije da će ministar vanjskih poslova biti prisiljen poduzeti neke diplomatske akcije prema jugoslavenskim vlastima kako bi udovoljio zahtjevima javnosti. Nesigurnost i nedoumice kreatora irske vanjske politike u vezi sa slučajem i s načinom kako riješiti problem na pomolu, tj. kako pomiriti zahtjeve javnosti i opozicije i udovoljiti vlastitim moralnim principima, a istovremeno sačuvati dignitet vlade, “ne trčeci pred rudo” i ostati na terenu političke pragmatičnosti, moguće je iščitati iz dokumenta koji je nastao u ministarstvu vanjskih poslova u listopadu 1946. godine.¹⁴ Autor dokumenta najprije opisuje djelatnost Stepinca u prvim mjesecima poslijeratne države i njegov oštar odnos prema komunističkoj vlasti izrečen u pastoralnome pismu od 28. kolovoza 1945. i pri tome prenosi mišljenje “katoličkih krugova u Jugoslaviji” da je upravo to pismo bilo povodom nadbiskupova uhićenja koje se očekivalo već duže vrijeme zbog njegova neuvijenog kritiziranja komunističkog režima i odbijanja da prekine odnose s Rimom.

Autor se zatim bavi sudskim postupkom i optužnicom koja je nadbiskupa teretila za suradnju s Antom Pavelićem, “hrvatskim vođom kojega je pomagala njemačka okupatorska sila”, prisilnu konverziju oko 200.000 pripadnika pravoslavne vjere, za kapelansku službu ustašama i organiziranje klera za istu zadaću, za poticanje katoličke štampe na kampanju u korist okupatora i naposljetku, za skrivanje ustaškog arhiva u nadbiskupskoj palači. Analizirajući optužnicu, autor memoranduma ne nalazi da se ona odnosi na djela koja bi bila kažnjiva u vrijeme kada su bila počinjena, a naročito ne na eklezijastičke dužnosti koje se nadbiskupu stavljaju na dušu, posebno ne na onu da je bio „ratni kapelan teroristima” i da je organizirao svoje svećenstvo u istome cilju. Autor je u svojoj ocjeni vođen pravnim pravilima i očigledno mu je strana ideja o zločinačkim režimima i zločinačkom zakonodavstvu koje legalizira ubojstva na osnovu rase ili rasom opravdava zločine. Moglo bi se pretpostaviti da je takvo promišljanje rezultat irske neuključenosti u II. svjetski rat, njezine vojne, ali i moralne neutralnosti i samovoljne izoliranosti od strahota koje su se zbivale na kontinentu, susjednoj Engleskoj i diljem svijeta. No ne samo da država nije sudjelovala u ratu kojeg, nota bene, nisu ni zvali ratom nego “izvanrednim stanjem” (“The Emergency”) nego je, ozakonjujući strogu cenzuru svih raspoloživih medija, sprečavala stanovništo da o njemu i njegovim razornim posljedicama uopće bude i obaviješteno.

¹⁴ NAI DFA 410/37, Re: Archbishop Stepinac, memorandum koji je za potrebe premijera pripremio dr. Rynne, pravni savjetnik u vladi, 17. listopada 1946. godine.

Ova je neutralnost¹⁵ išla toliko daleko da je De Valera u svibnju 1945., na vijest da je Hitler počinio samoubojstvo, pohitao izraziti sućut njemačkom ambasadoru u Dublinu što je bio čin koji svojom kontroverznošću još i danas izaziva pažnju povjesničara i svih drugih zainteresiranih za nacionalnu povijest.¹⁶

Zaključak tako koji se nameće autoru analizirajući optužnicu i obavještavajući se o postupku iz dostupnih izvora jest da postupak, izgleda, reprezentira "izvjesni obračun između katolicizma i ateističkog komunizma", iako to komunistička strana negira tvrdeći da je on uperen ne protiv Katoličke crkve u cijelosti nego isključivo protiv nadbiskupa zbog njegove izdajničke djelatnosti, kako su to uostalom izjavili dr. Franc Kos, otpravnik poslova u jugoslavenskoj ambasadi u Londonu, kao i sam državni tužilac u Zagrebu.¹⁷ Irska bi strana stoga trebala moći pokazati i dokazati ("pa i uz pomoć inteligentnog klerika") da je nadbiskup osuđen samo zato što je nadbiskup i zato što je djelovao kao nadbiskup i da je njegova osuda u stvari osuda cijele Katoličke crkve. Razmatrajući i procjenjujući moguće diplomatske instrumente, autor odbacuje mogućnost protesta kod jugoslavenskih vlasti jer bi on bio preuranjen budući da do tada ni jedna od svjetskih vlada to nije učinila. Protest bi, "isiljen političkim razlozima parlamentarne opozicije i osjećajima javnosti koji i nisu nužno utemeljeni na istinitim i vjerodostojnim činjenicama", mogao staviti vladu u vrlo delikatnu situaciju, naročito ako se doista pokaže neutemeljenim, a što bi se vrlo lako moglo dogoditi jer trenutno nepristrani izvještaji o postupku nisu dostupni niti je postojeću, vlastima dostupnu optužnicu, analiziralo stručno tijelo." Ocjenjujući predmet kompleksnim, maglovitim, kontradiktornim uslijed čega je teško stvoriti vjerodostojan, dobro utemeljen sud, autor zaključuje da bi za sada najbolje rješenje bilo predložiti parlamentu nacrt "neke" rezolucije kao vladinog prijedloga protesta ali ne zadajući si pri tome zadaću ikakvih međunarodnih predstavi i nastojati izbjeći u ovome trenutku, "dok se strasti ne stišaju", parlamentarnu debatu o predmetu.¹⁸ No kako kasniji dokumenti u svesku pokazuju,

¹⁵ To se ipak nije odnosilo na tajne službe koje su napr. opskrbljivale saveznike podacima o kretanju njemačkih podmornica. DWYER 2009: 14-26.

¹⁶ Razlozi neutralnosti između ostalih bili su vojna nepripremljenost i strah da bi ratovanje na strani dosadašnje neprijateljice Velike Britanije, a u situaciji postojanja Sjeverne Irske na prostoru kojeg su svojatali irski nacionalisti, moglo biti razlogom ponovnog građanskog rata. Bilo kako bilo, irska je neutralnost bila uzrokom njezina kasnog prijema u Ujedinjene Narode, njezino pravo na članstvo je do 1955. godine bilo uporno osporavano od strane SSSR-a za čije je vlasti irska država bila jedna od tada najreakcionarnijih država u svijetu.

¹⁷ NAI DFA 410/37, Re: Archbishop Stepinac. Statement made by dr. Franc Kos, Yugoslav Charge d'Affaires at London, on the trial of Archbishop Stepinac and the position of the Catholic Church in Yugoslavia, 16th October 1946. Dr. Kos ponavlja u svojoj izjavi inkriminacije iz optužnice, spominje nadbiskupov otpor mjerama nove države i naglašava, "bijući i sâm katolik", da u Jugoslaviji postoji sloboda vjeroispovjesti.

¹⁸ NAI DFA 410/37, Re: Archbishop Stepinac.

parlamentarna debata se nije mogla izbjeći. Prva od tri koje su imale na dnevnom redu nadbiskupovo hapšenje u kontekstu vjerskih progona koji su se događali u socijalističkim državama održala se 23. listopada 1946. godine. Oporbeni su zastupnici tada tražili od premijera da im iznese svoje viđenje problema, izvore iz kojih se informira i akcije koje je poduzeo ili namjerava poduzeti u cilju zaštite prava vjeroispovijesti. Je li premijer svjestan činjenice da je upravo započela bitka između Sovjeta i katoličke crkve u Europi, bitka koja se u ovoj zemlji ne smije ignorirati? Je li on tražio objašnjenje trenutačne situacije u Jugoslaviji i razloge vjerskih progona od vlada Velike Britanije ili Sjedinjenih Američkih Država ili bilo koje druge zemlje članice UN? Na koji način će premijer dati na znanje svjetskoj javnosti i jugoslavenskoj vladi da irski narod ne odobrava zakone po kojima je moguće “hapsiti, suditi i usmrćivati katoličke biskupe, svećenike i vjernike u Hrvatskoj“, tj. kada će irska javnost dobiti mogućnost da javno izrazi svoje negodovanje nad postupkom jer “zar bi smo mi kao kršćanska zemlja trebala šutjeti dok se u svijetu događa ta konspiracija i zar ne bismo trebali negodovati i ohrabriti i druge zemlje da učine isto“?¹⁹ Zapisnik druge parlamentarne rasprave, održane 7. studenoga iste godine, nakon što je nadbiskupu već bila odmjerena kazna od 16 godina zatvora s prisilnim radom i gubitak građanskih prava na pet godina, pokazuje da je zastupnike zanimalo je li De Valera, i na koji način, informiran o sudskoj presudi i što po tome pitanju namjerava poduzeti. U svome je odgovoru premijer istaknuo da na osnovu svojih izvora sa sigurnošću može ustvrditi da nadbiskup nije imao pošteno suđenje jer je sud bio pristran, dokazi protiv njega krivotvoreni, a njegove normalne pastoralne dužnosti pogrešno interpretirane kao pristrane političke akcije. Ono što bi on trenutno mogao učiniti jest uputiti predstavku državama s kojima Irska ima diplomatske odnose i tražiti da one upotrijebe sav svoj utjecaj kako bi se vjerski progoni od kojih je nadbiskupov samo jedan od slučajeva okončali.²⁰ No takav odgovor nije zadovoljio opozicijske zastupnike. Jedan od njih, James E. Dillon,²¹ nezavisni zastupnik podnio je vladi i parlamentu na usvajanje tekst rezolucije u kojoj je on, u ime irskoga naroda, izrazio svoje gnušanje nad postupkom i pozvao sve kršćane i sve one koji “zapravo ne mrze kršćane da se udruže u nepriznavanju tog pseudosuđenja i označe ga onime što on zapravo jest: gruba pantomima pravde, smišljena da bi difamirala kršćanstvo

¹⁹ www.historical-debates.oireachtas.ie. Volume 103-23 October 1946. Questions. Oral Answers. Religious Persecutions. U svesku NAI DFA 410/37 nalazi se samo “Extract from Dáil Éireann Official Report“, 23 October 1946. ne i cijela parlamentarna debata.

²⁰ www.historical-debates.oireachtas.ie. Volume 103 - 7 November 1946. Questions. Oral Answers. Sentence on Archbishop.

²¹ James E. Dillon (1902.-1986.), političar rođen u Dublinu, potpredsjednik Fine Gael 1933. godine, kasnije nezavisni zastupnik. Jedini član parlamenta koji se otvoreno protivio irskoj neutralnosti u Drugom svjetskom ratu. *Dictionary of Irish Biography* 2009, sv. 4.

općenito i posebno Katoličku crkvu i tako olakšala međunarodno komunističkoj zavjeri borbu protiv osobnih sloboda“.²² O Dillonovom je prijedlogu Dáil Éireann raspravljao 21. studenoga 1946. godine. Obrazlažući svoj prijedlog Dillon se žestoko obrušio na “odvratnu herezu totalitarnog materijalizma... koji se uvijek nada da će s vremenom zločini počinjeni u njegovo ime biti zaboravljeni“ i citira pri tome navodnu Titovu izjavu (citat neprovjeren, op. aut.), izrečenu povodom negodovanja javnosti zbog Stepinčeva uhapšenja. “Mogu oni vikati do mile volje a onda će se oluja stišati zato što će se oni umoriti“.²³ “Ali mi se nećemo umoriti“, obećava Dillon i poručuje “Maršalu Titu i njemu sličnima u svijetu da je taj dan prošao kada će se Kršćani umoriti od pamćenja tih pojedinačnih zločina... i dok je god monsijor Stepinac u zatvoru, mi se nećemo umoriti od podsjećanja svijeta da je nepravda ustoličena u Jugoslaviji“ i da je ono što se tamo naziva sudskim postupkom u biti samo “prostitucija prava“.²⁴

Dillonov su prijedlog teksta rezolucije u potpunosti podržali opozicijski zastupnici, ali je premijer, kojega je rezolucija zapravo prisilila na poduzimanje diplomatskih koraka koje on još prije nepunih mjesec dana nije bio voljan poduzeti, na njega imao bitnih zamjerki. Zamjerio mu je jezičnu izravnost (snažni osjećaji prema njemu ne iziskuju nužno i snažnu jezičnu ekspresivnost) koja rezoluciji i irskoj politici neće priskrbiti podršku onih od kojih je traže i očekuju. Ustvrdio je da je pravo na prakticiranje vjere načelno dopušteno i u komunističkim državama samo je problem u tome što se ne poštuje i što ne postoje političko-pravni mehanizmi kojima bi se osiguralo njegovo poštivanje. On je stoga zastupnicima predložio na usvajanje svoj vlastiti prijedlog teksta rezolucije koji je nakon burne rasprave na kraju i jednoglasno prihvaćen.²⁵ Tekst kaže da “Dáil Éireann, teško zabrinut nad nepravednim postupkom i utamničenjem nadbiskupa Stepinca i nad rastućim dokazima o postojanju kampanje vjerskih progona u izvjesnim dijelovima Europe i uvjeren da je priznavanje suvereniteta Boga i moralnog zakona temelj svakog pravednog i stabilnog svjetskog poretka i da je sloboda slavljenja Boga na način kako je to On sam odredio neotuđivo pravo čovjeka čije poštivanje je osobito važno za očuvanje svjetskog mira, poziva sve narode koji žele istinsku slobodu i trajni mir da upotrijebe svoj združeni utjecaj da bi okončali vjerske progone i osigurali prihvaćanje slobode savjesti kao jednog od temeljnih principa istinske svjetske organizacije te poziva ministra vanjskih poslova da poduzme korake kako bi s ovim gledištima upoznao države s kojima imamo diplomatske odnose i da poduzme i druge potrebne korake kako bi oni bili prihvaćeni od slobodoljubivih naroda“.²⁶

²² NAI DFA 410/37, Motion by James E. Dillon.

²³ 103 - 21. November 1946. Imprisonment of Archbishop Stepinac-Motion.

²⁴ 103 - 21. November 1946. Imprisonment of Archbishop Stepinac-Motion: 1323.

²⁵ 103 - 21. November 1946. Imprisonment of Archbishop Stepinac-Motion: 1323.

²⁶ NAI DFA 410/37, Text of Resolution Passed by Dáil Éireann on 21 November 1946.

Manifest za diplomatsku akciju je tako bio spreman. U sljedećih nekoliko dana De Valera ga je upotpunio i dodatnim objašnjenjima. "Podsjetnik" diplomatsima ("aide memoire") je razložio tekst rezolucije i okolnosti u kojima je ona bila donesena. Istaknuo je da je ona prihvaćena jednoglasno što će reći da je izražavala uvjerenje većine irskog stanovništva bez obzira na politička ili vjerska opredjeljenja i da, iako joj je povodom bio postupak FNRJ protiv zagrebačkog nadbiskupa Stepinca, ona nije usmjerena ni protiv jedne pojedine države niti protiv grupe država nego protiv zla vjerskih progona, zla koje otežava međunarodne odnose i kompromitira mirovne napore.²⁷ Podsjetnik je naglasio da ideja o slobodi vjeroispovijesti kao jednom od temeljnih ljudskih prava nije nova – zagovarao ju je i američki predsjednik W. Wilson na mirovnoj konferenciji u Versaillesu 1919. godine, a i nedavna rezolucija Opće skupštine UN-a²⁸ u temeljna ljudska prava uključuje i slobodu vjeroispovijesti. Tako da irska vlada zapravo ne zagovara ništa novoga, nego samo ističe važnost i hitnost oživotvorenja principa koji je u velikoj mjeri već prihvaćen u međunarodnim odnosima. Cilj je njezine akcije donošenje međunarodnog ugovora kojim će se ustanoviti mehanizam zaštite ljudskih prava i osigurati njihovo provođenje i poštivanje. Najbolji način za postizanje tog cilja jest diplomatski pritisak koji bi slobodoljubive države primijenile prema državama u kojima se pravo na slobodu vjeroispovijesti bjelodano i evidentno trenutačno krši.²⁹

Diplomatima je ostavljeno da prosude koju će od ovih točaka istaknuti, tj. kako će prilagoditi tekst trenutačnim vanjskopolitičkim stajalištima i preferencijama zemlje u kojoj se nalaze i čijoj će vladi rezoluciju prezentirati. Materijal s kojim će oni krenuti u diplomatsku ofenzivu uz rezoluciju jest i službeni izvještaj o parlamentarnoj raspravi u njezinu povodu (Official Report of the Dáil Debate on the Resolution). Na osnovu ovih dvaju dokumenata oni će učiniti "demarche" kod vlada navedenih zemalja i o njegovim rezultatima obavijestiti o tome svoje ministarstvo.

²⁷ Vrijeme je mirovnih pregovora koji se odvijaju u atmosferi punoj napetosti i nepovjerenja između dojučerašnjih ratnih saveznika. Mirovna konferencija koja je sazvana u Parizu u srpnju 1946. nije uspjela ni nakon višemjesečnog zasijedanja riješiti probleme i donijeti mirovni ugovor. Više o tome u ISAACS I DOWNING 1998: 25-31.

²⁸ De Valera misli na Rezoluciju 103 I od 19. 11. 1946. Opće skupštine UN "Persecution and discrimination" u kojoj to tijelo izjavljuje da je u višem interesu svjetske zajednice da se okončaju religiozni i rasni progoni i diskriminacija i poziva vlade i odgovorna tijela da se drže slova i duha Povelje UN i poduzmu u tome smislu potrebne korake, A/RES/103(1), www.un.org/depts/dhl/resguide/r1.htm.

²⁹ NAI DFA 410/37, Trial of Archbishop Stepinac. Aide memoire.

Tijek i rezultati diplomatske akcije

Opremljeni potrebnim diplomatskim “oružjem” irski su diplomati već u prosincu 1946. započeli svoju diplomatsku “ofenzivu”. Irska je u to vrijeme imala uspostavljene diplomatske odnose sa SAD, Kanadom, Velikom Britanijom, Australijom, Novim Zelandom, Južnoafričkom Republikom, Francuskom, Belgijom, Španjolskom, Portugalom, Italijom, Švicarskom, Švedskom, Nizozemskom, Čileom, Brazilom, Danskom i Čehoslovačkom te Svetom Stolicom. U većini je država imala svoje ambasadore,³⁰ visoke povjerenike ili ministre. Ambasador pri Velikoj Britaniji održavao je u Londonu i diplomatske veze i s Novim Zelandom i Južnoafričkom Republikom, dok je s predstavnicima Nizozemske, Čilea, Brazila, Danske i Čehoslovačke diplomatska komunikacija išla kroz predstavništva tih zemalja u Dublinu. Popis ne iznenađuje, na njemu nema ni jedne komunističke države (u Čehoslovačkoj komunisti dolaze na vlast 1948. godine), što odražava irsku vanjsko-političku orijentaciju. I u poslijeratnom periodu ona insistira na svojoj blokovskoj neutralnosti ali i antikomunizmu. Socijalističke države – Albanija, Bugarska, Čehoslovačka, Mađarska, Rumunjska, Jugoslavija i SSSR dobivaju njezino de iure priznanje tek 1956., tj. nakon što je Irska konačno prihvaćena kao članica organizacije Ujedinjenih Naroda (1955.), što naravno nije značilo i uspostavljanje diplomatskih odnosa s njima.³¹

O poduzetim koracima i njihovim rezultatima ambasadori su obavještavali, (ponekad i pod šifriranim imenima), tajnika ministarstva vanjskih poslova u Dublinu, F.H. Boland-a.³² Izvještaji su vjeran prikaz načina kako se, u protokolarnom smislu, “obavlja diplomacija” i osim što pokazuju službena stajališta zemalja o problemu vjerskih progona i slučaju Stepinac, često otkrivaju i osobna razmišljanja involviranih pripadnika određene državne administracije.

Analiza izvještaja pokazuje ponajprije da Belgija, Brazil, Čile, Čehoslovačka, Danska i Nizozemska nisu izrazile nikakvo stajalište o predmetu. Sve ostale države kojima su predstavke bile upućene načelno su se složile s tekstom rezolucije, tj. načelno su osudile vjerske progone i progone katoličkog svećenstva pa tako i nadbiskupa Stepinca, ali ni jedna nije u tome trenutku nalazila politički oportunistički

³⁰ Irski su diplomatski predstavnici imali različite nazive kojima je odgovarao i različiti status. Predstavnik kod Svete Stolice je bio ambasador, u Sjedinjenim Američkim Državama, Španjolskoj, Italiji i Francuskoj ministar, u Velikoj Britaniji i Kanadi visoki povjerenik (*High Commissioner*), u Australiji “predstavnik” (*representative*), a u Portugalu, Švicarskoj i Švedskoj otpravnik poslova (*Chargé d’Affaires*). Jednostavnosti radi u ovome je tekstu za sve upotrijebljen naziv ambasadori. KEOGH 1988.

³¹ WYLIE 2006: 88

³² Frederick Henry Boland (1904.-1985.) je bio pomoćnik tajnika MVP od 1939. do 1946. i tajnik istog ministarstva do 1950. godine. Godine 1956. postao je irski ambasador pri UN-u, a 1960. i predsjednik Opće skupštine UN-a. *Dictionary of Irish Biography* 2009. Sv. 1.

poduzimati ikakve diplomatske korake protiv Jugoslavije i pridružiti se naporima Republike Irske oko donošenja spomenutog međunarodnog ugovora. No viđenje situacije variralo je od države do države kao i razlozi kojima su one objašnjavale svoju poziciju.

U Sjedinjenim Američkim Državama irski ministar, Robert Brennan³³ je diskutirao Rezoluciju s tadašnjim državnim sekretarom Deanom Achesonom³⁴ koji je ustvrdio da američka vlada ima prigovora na postupak protiv nadbiskupa Stepinca jer on ne odgovara američkim kriterijima pravednog postupka (u sudnici se na primjer nalazila gomila koja je ismijavala, izrugivala se, glasno negodovala i uzvikivala protiv nadbiskupa) i da su SAD opetovano upozoravale jugoslavensku stranu da se kao članica UN i potpisnica povelje o ljudskim pravima mora tih prava i pridržavati. No kako nadbiskup nije američki državljanin, SAD ne vide načina na koji bi mogao intervenirati.³⁵

Ni ministar vanjskih poslova Velike Britanije Ernest Bevin³⁶ nije propustio izraziti simpatije prema irskim nastojanjima, ali je rekao da rješenje problema leži u ustanovljenju Međunarodnog suda za ljudska prava za koji se nada da će biti osnovan do kraja tekuće, 1947, godine.³⁷

I australski ministar vanjskih poslova dr. Herbert Evatt³⁸ je zagovarao ideju suda za ljudska prava čija bi funkcija bila i zaštita prava vjeroispovjesti. On je podsjetio da je Australija predlagala ustanovljenje takvog suda na Mirovnoj konferenciji u Parizu 1945. godine no bez uspjeha. Priznao je, međutim, da australski predstavnici u UN-ovoj Komisiji za ljudska prava imaju naputak da zagovaraju realističniji pristup problemu s obzirom na jadno stanje prava australskih Aboridžina, što tu zemlju stavlja u delikatnu situaciju glede poštivanja ljudskih prava. "Intelektual-

³³ Robert Brennan (1881.-1964.), pisac, novinar i diplomat, sudionik Uskršnjeg ustanka 1916., irski opunomoćeni poslanik u SAD-u 1938.-1947. *Dictionary of Irish Biography* 2009, sv. 1.

³⁴ Dean Acheson (1893.-1971.), američki državnik i pravnik. Od 1945. do 1949. državni podtajnik, od 1949. do 1953. i državni tajnik za vanjske poslove SAD-a (*US Department of State*). Imao je važnu ulogu u definiranju američke vanjske politike u vrijeme hladnoga rata i jedan je od kreatora tzv. Marshallova plana, www.britannica.com/EBchecked/topic/3527/Dean-Acheson (posjet 26. 2. 2014.).

³⁵ NAI DFA 410/37 Pismo R. Brennana tajniku ministarstva od 26. 12. 1946. godine.

³⁶ Ernest Bevin (1881.-1951.), engleski sindikalni vođa i istaknuti političar Laburističke stranke, državni tajnik za vanjske poslove Velike Britanije 1945.-1951., www.britannica.com/EBchecked/topic/63708/Ernest-Bevin (posjet 25. 2. 2014.).

³⁷ NAI DFA 410/37, pismo J. W. Dulantyja od 4. 1. 1946. tajniku ministarstva. U privitku "Secret Report No.1 - odgovor E. Bevinu

³⁸ Dr. Herbert Vere Evatt (1894.-1965.), australski pravnik, političar i pisac. Bio je vođa australske laburističke stranke 1951.-1960., ministar vanjskih poslova 1941.-1949. i predsjednik Opće skupštine UN-a 1948.-1949., u kojem je svojstvu sudjelovao i u izradi nacrtu UN-ove deklaracije o ljudskim pravima, www.britannica.com/EBchecked/topic/197031/Herbert-Vere-Evatt (posjet 25. 2. 2014.).

ni komunisti“ u mnogim australskim filantropskim organizacijama budno prate vanjskopolitičke poteze australske vlade.³⁹

I kanadski je ministar vanjskih poslova St. Laurent⁴⁰ uvjeravao irskog ambasadora, Johna J. Hearnea,⁴¹ da kanadska vlada dijeli stav irske o slobodi savjesti kao jednome od temeljnih principa svjetske organizacije, ali nije pokazao veliko oduševljenje rezolucijom niti prijedlogom koji ona iznosi. Izrazio je uvjerenje, pozivajući se pri tome na rezultate ispitivanja mišljenja britanskih katolika o slučaju Stepinac, da smisao tog postupka nije bio u tome da se dokaže nadbiskupova krivica, nego da se javno opravda odluka jugoslavenskih vlasti da ga uklone s pozicije koju je držao. Ta je odluka dakako za svaku osudu, ali je jugoslavenska unutarnja stvar i budući da se ne može ustanoviti da je izvršena ozbiljna povreda prava, nije vjerojatno da će vlada formalno protestirati kod jugoslavenskih vlasti.⁴²

William Jordan⁴³ novozelandski diplomatski predstavnik u Londonu je svojem irskom kolegi, ambasadoru Dulantiju,⁴⁴ obećao da će njegova država kao članica Ekonomskog i Socijalnog vijeća UN upotrijebiti sav svoj utjecaj da bi podržala i ubrzala akciju zaštite ljudskih prava od kojih je sloboda savjesti pa tako i vjeroispovijesti jedno od najvažnijih. On je također podsjetio na protivljenje njihovom i australskom prijedlogu za osnivanje Suda za ljudska prava na mirovnoj konferenciji u Parizu 1945. godine uz argumentaciju da bi osnivanje takvog suda značilo upletanje u nacionalni suverenitet država i da je cijeli problem najbolje prepustiti UN na rješavanje.⁴⁵

³⁹ NAI DFA 410/37, pismo ambasadora dr. Kiernana iz Canberre od 1. 2. 1947. tajniku MVP s odgovorom dr. Evetta. Dr. Thomas Joseph Kiernan (1897.-1967.), pravnik i diplomat, od 1946. do 1950. prvi irski ambasador u Australiji. Prije toga bio je opunomoćeni predstavnik pri Svetoj Stolici, a poslije irski ambasador u Njemačkoj i Kanadi. *Dictionary of Irish Biography* 2009, sv. 5.

⁴⁰ Louis Stephen St. Laurent (1882.-1973.), pravnik i političar, član kanadske Liberalne stranke, od 1945. do 1948., državni tajnik za vanjske poslove i kanadski premijer od 1948. do 1957., www.britannica.com/EBchecked/topic/517525/Louis-Saint-Lauren (posjet 25. 2. 2014.).

⁴¹ John J. Hearne (1893.-1969.), pravnik i diplomat. Njegova uloga u sastavljanju irskog ustava 1937. bila je tako velika da su ga nazivali i irskim Thomasom Jeferssonom. Bio je visoki povjerenik za Kanadu od 1939. do 1950. *Dictionary of Irish Biography* 2009, sv. 4.

⁴² NAI DFA 410/37, pismo Johna J. Hearnea tajniku ministarstva 4. 3. 1947. Pismu je priložen i St. Laurentov memorandum, dokument sa datumom 28. 10. 1946., potpisan s E. A. C., kao i sažetak debate održane u Donjem domu kanadskog parlamenta.

⁴³ William Joseph Jordan (1879.-1959.), novozelandski političar, ambasador u Londonu od 1935. do 1951., www.teara.govt.nz/en/biographies/4j13/jordan-william-joseph (posjet 26. 2. 2014.).

⁴⁴ John W. Dulanty (1883.-1953.), diplomat, irski ambasador u Londonu od 1930. do 1949. godine. Odigrao je važnu ulogu u normaliziranju irsko-engleskih odnosa nakon “ekonomskog rata” 1937. godine. *Dictionary of Irish Biography* 2009. Sv. 3.

⁴⁵ NAI DFA 410/37, pismo J. W. Dulantija, od 16. 4. 1947, tajniku ministarstva. U privitku pismu je odgovor novozelandskog predstavnika na irsku predstavku s datumom 15. 4. 1947.

Južnoafrički ambasador u Londonu George Heaton Nicholls⁴⁶ nije bio voljan izraziti decidirano mišljenje o postupku protiv nadbiskupa jer njegova vlada nema o tome izvornih informacija, no u načelu osuđuje “nedvosmisleno ustanovljene” vjerske progone.⁴⁷

I talijanski ministar vanjskih poslova Pietro Nenni⁴⁸ je naglasio da se i njegova vlada također načelno zalaže za vjerske slobode, ali budući da je koalicijska, sastavljena od demokršćana i lijevih stranaka, ona ne želi poduzimati nikakve korake koji bi koaliciju mogli destabilizirati.⁴⁹

I francuski je glavni tajnik ureda za vanjske poslove izrazio formalno simpatije za irsku akciju, ali je samo ustvrdio da je politička situacija u Jugoslaviji izrazito teška.⁵⁰

U Portugalu se irski otpravnik poslova susreo osobno s dr. Salazarom⁵¹ koji ga je uvjeravao kako duh rezolucije odražava također i osjećaje portugalskog naroda. No uzimajući u obzir moć i utjecaj, Rusije on sumnja u mogućnost poželjnog razvoja događaja. Portugal i Irska mogu samo nastaviti iznositi svoje principe i upotrijebiti svoj utjecaj kada se za to pokaže prilika.⁵²

Španjolski odgovor je stigao od političkog direktora ureda za vanjske poslove. Španjolska vlada izražava istinsko zadovoljstvo zbog irskog protesta. I ona je sama već obavijestila vlade Velike Britanije i SAD ”o užasu svih španjolskih katolika zbog nepravednog postupka protiv nadbiskupa Stepinca”.⁵³

Švedski odgovor na irsku predstavku je stigao od Svena Grafstroma,⁵⁴ šefa političke sekcije ministarstva vanjskih poslova i bio je vrlo izravan - švedska vlada osuđuje odricanje prava na vjersku slobodu, ali neće uzeti učešća u inicijativi irske vlade niti je pripravna obznaniti Jugoslaviji ili bilo kojoj drugoj državi svoje poglede

⁴⁶ George Heaton Nicholls (1879. - 1959.), južnoafrički političar i diplomat, ambasador u Londonu od 1944. do 1948., en.wikipedia.org/wiki/Georg_Heaton_Nicholls (posjet 3. 1. 2013.).

⁴⁷ NAI DFA 410/37, Secret report No.2., potpisan od J. W. Dulantyja od 3. 1. 1947. o njegovom sastanku s G. H. Nichollsom.

⁴⁸ Pietro Sandro Nenni (1891.-1980.), talijanski novinar i političar, vođa Talijanske socijalističke stranke, PSI. Tijekom duge političke karijere bio je dva puta ministar vanjskih poslova i nekoliko puta premijer u talijanskoj vladi., www.britannica.com/EBchecked/topic/408602/Pietro-Nenni (posjet 25. 2. 2014.).

⁴⁹ NAI DFA 410/37, pismo irskog predstavnika iz ambasade u Rimu od 12. 1. 1947.

⁵⁰ NAI DFA 410/37, pismo irskog predstavnika iz ambasade u Parizu od 12. 12. 1946.

⁵¹ Antonio de Oliveira Salazar (1889.-1970.), portugalski ekonomist i političar, premijer u vladi od 1932. do 1968., istaknuti protivnik komunizma i socijalizma, www.britannica.com/EBchecked/topic/518989/Antonio-de-Oliveira-Salazar (posjet 25. 2. 2014.).

⁵² NAI DFA 410/37, izvještaj otpravnika poslova iz Lisabona od 29. 1. 1947.

⁵³ NAI DFA 410/37, pismo irskog predstavnika tajniku ministarstva iz Madrida od 3. 12. 1946. u kojem se preporuča španjolski odgovor zaprimljen već 24. studenoga iste godine.

⁵⁴ Sven Hjalmarsson Grafstrom (1902.-1955.), švedski diplomat, od 1944. čelnik političkog odsjeka MVP, wikipedia.org/wiki/Sven_Hjalmarsson_Grafstrom (posjet 22. 3. 2013.).

na problem za koji drži da je stvar UN-a. Jedino će u okviru te organizacije Švedska podupirati nastojanja slobodoljubivih država u rješavanju političkih problema.⁵⁵

Švicarski je šef federalnog političkog odsjeka Max Petitpierre⁵⁶ ostavio na irskog otpravnika poslova dojam osobe istinski zainteresirane za irski poduhvat. On je izrazio zadovoljstvo činjenicom da rezolucija ne upire prstom ni u jednu posebnu državu u Europi jer u tome slučaju bilo bi vjerovatno očekivati da bi švicarski protestanti tražili osudu progona protestanata u Španjolskoj. Zamolio je da i dalje bude informiran o rezultatima irskog nastojanja.⁵⁷

Sveta Stolica je dakako na rezoluciju reagirala s radošću, a njezino je donošenje papa Pio XII. ocijenio kao “gestu vrijednu plemenite tradicije katoličke Irske“ i blagoslovio je “iz dubine srca”.⁵⁸

Završetak i rezultati diplomatske akcije

Kao što je naglo započela tako je iznenada i završila irska diplomatska akcija pomaganja nadbiskupu Stepincu i katoličkim vjernicima u komunističkim zemljama. Dana 8. srpnja 1947. iz ministarstva vanjskih poslova je šefovima irskih misija upućeno povjerljivo pismo u kojem ih je sekretar obavijestio “da je Stepinčeva stvar sada u rukama UN-a“ tj. da Komisija za ljudska prava Ekonomskog i Socijalnog vijeća UN-a pripremaju “zakon o ljudskim pravima koji će se baviti i pravom na slobodu vjeroispovijesti. Zakon će se naći pred Generalnom skupštinom 1948. (Opća deklaracija o ljudskim pravima doista je usvojena 10. prosinca 1948. u Palais de Chaillot) i zaključuje kako slučaj nadbiskupa Stepinca treba sada povjeriti na rješavanje UN-u.⁵⁹ Pismu je priložen i izvještaj o parlamentarnoj raspravi od 20. lipnja 1947. tijekom koje je prvi ministar rezimirao pred članovima parlamenta ishod i rezultate irske predstavlke. Ministar je zaključio kako je iz primljenih odgovora razvidno da se vlade u velikoj mjeri slažu s irskim stajalištem, iako je kod nekih prisutan i skepticizam u pogledu učinkovitosti akcije, a s obzirom na trenutačnu političku konstelaciju. Spominjući također rezoluciju Opće skupštine UN-a od 19. studenoga 1946. i trenutne aktivnosti UN-a glede ljudskih prava, De Valera je zaključio da je teško vidjeti trenutačno kakve bi se daljnje učinkovite

⁵⁵ NAI DFA 410/37, pismo irskog predstavnika tajniku ministarstva iz Stockholma od 11. 1. 1947. i 22. 1. 1947. godine.

⁵⁶ Max Petitpierre (1899.-1994.), švicarski političar, član švicarskog federalnog vijeća, čelnik MVP od 1944. do 1961., http://www.admin.ch/br/dokumentation/mitglieder/details/index.html?lang=en&id=67&type=departemente_archive (posjet 28. 2. 2014.).

⁵⁷ NAI DFA 410/37, pismo irskog Charge d’Affaires tajniku ministarstva iz Berna od 8. 1. 1947.

⁵⁸ NAI DFA 410/37, poruka pape De Valeri prosljeđena preko irske ambasade pri Svetoj Stolici 27. 1. 1947.

⁵⁹ NAI DFA 410/37, Department of External Affairs, Dublin, 8. 7. 1947, confidential, Messieurs the Heads of Missions: Supplementary Summary of Replies.

akcije mogle poduzeti.⁶⁰ Time je on označio završetak irskog diplomatskog nastojanja za donošenjem međunarodne konvencije koja bi promovirala i štitila pravo na slobodu vjeroispovijesti. Potaknuta od male i u geopolitičkim smislu nevažne zemlje s periferije Europe, neutralne i svojevolumno isključene iz svih važnijih političkih zbivanja i tokova i odvijajući se u sjeni identičnih nastojanja netom ustanovljene organizacije Ujedinjenih Naroda, akcija je ostala pucanj u prazno. Nameće se pitanje zbog čega je uopće poduzeta. Ne sumnjajući nimalo u duboke katoličke osjećaje premijera De Valerae, ali imajući u vidu njegovu političku realnost, promišljenost i oprez u vođenju vanjske politike, nameće se zaključak da je cijela akcija poduzeta da bi se udovoljilo zahtjevima javnosti i oduzela moguća prednost političkih protivnika. Teško je povjerovati da se u datim političkim okolnostima, tj. neposredno nakon rata u kojem su Tito i narodnooslobodilački pokret bili na strani saveznika, a novoosnovana republika Jugoslavija bila jedna od utemeljiteljica organizacije Ujedinjenih Naroda u kojoj za Irsku tada nije bilo mjesta, De Valera nadao drugačijem ishodu.

Bibliografija

Kratice

DFA - Department of Foreign Affairs

NAI - National Archives Ireland

Izvori

NAI DFA 410/37 Religious Persecution in Yugoslavia. Resolutions of Protest Against Trial and Sentence of Archbishop Stepinac.

www.un.org/depts/dhl/resguide/r1.htm.

www.historical-debates.oireachtas.ie. Volume 103.

www.historical-debates.oireachtas.ie. Volume 106.

Literatura

COUNT O'BRIEN OF THOMOND, Anthony Henry. 1947. *Archbishop Stepinac. The Man and His Case*. Dublin: Standard.

Dictionary of Irish Biography. 2009. Cambridge: Cambridge University Press, Royal Irish Academy.

DWYER, Ryle Timothy. 2009. *Behind the Green Curtain. Ireland's Phoney Neutrality During World War II*. Dublin: Gill and Macmillan.

⁶⁰ 106 - 20 June 1947. External affairs.

- FERRITER, Diarmaid. 2007. *Judging Dev: A Reassessment of the Life and Legacy of Eamon de Valera*. Dublin: Royal Irish Academy.
- The Hutchinson Encyclopaedia of Ireland*. 2000. Oxford: Helicon Publishing Limited.
- ISAACS, Jeremy, Downin TAYLOR. 1998. *Cold War*. London: Abacus.
- Irish Almanac and Yearbook of Facts* 1998. Dublin: Artcam Publishing LTD.
- KEOGH, Dermot. 1988. *Ireland and Europe 1919-1989*. Dublin: Gill and Macmillan.
- PATTERSON, Henry. 2007. *Ireland since 1939. The Persistence of Conflict*. Dublin: Penguin Books.
- WHYTE, John Henry. 1980. *Church and State in Modern Ireland 1923-1979*. Dublin: Gill and Macmillan Ltd.
- WYLIE, Paula. 2006. *Ireland and the Cold War. Diplomacy and Recognition 1949-1963*. Dublin: Irish Academic Press.

World Wide Web

www.childabusecommission.ie
www.childabusecommission.com
www.britannica.com
www.teara.govt.nz
<http://www.admin.ch/br/org/index.html?lang=en>

The case of Archbishop Stepinac – the Irish point of view

The arrest of the Croatian archbishop Dr. Aloysius Stepinac by the Yugoslav Communist government and his trial and punishment in November 1946 provoked a huge outcry of public opinion in the western world. This also applied to the Republic of Ireland, and this paper, based on the Department of Foreign Affairs File 410/37, examines the way in which public exasperation and disgust with the case affected the parliamentary debate and forced the then De Valera's Fianna Fail Government to undertake diplomatic action with the aim of bringing about an international convention which would explicitly acknowledge and emphasize the right to practice one's religion as a part of the more general right of freedom of conscience. The convention would also contain a mechanism for monitoring its application and would serve as an instrument for protection of this right.

As the news about Stepinac's imprisonment and trial broke, the Department of Foreign Affairs was flooded with resolutions of different towns' administrative bodies, private and public institutions and organisations in which the citizens condemned the Yugoslav Communist government's persecution of Catholic priests and the Church in general. The public demanded that their government

not only protest against the religious oppression in Yugoslavia but also engage governments of other freedom loving countries to exercise their influence and to try to persuade the Yugoslav government to release the archbishop and to ensure religious freedom in the country.

Those resolutions caused the Irish prime minister to come up with a proposal of his own. He put forward the text of a resolution which was accepted in Dail Eireann (Irish Lower House of Parliament) on the 21st November 1946. The Resolution against religious persecution in Yugoslavia, apart from the general argument in favour of religious freedom and condemnation of religious persecution, charged the prime minister with undertaking the necessary diplomatic steps in countries with which Ireland had established diplomatic relations in order to ensure their support for it.

The Resolution and the “aide memoire” were presented to the officials of USA, Canada, Great Britain, New Zealand, Australia, France, Portugal, Spain, Italy, Sweden, Switzerland, Republic of South Africa, Belgium, Brazil, Chile, Denmark, the Netherlands and Czechoslovakia. The officials of the latter six countries didn’t express any opinions on the Resolution while the rest, although agreeing in principle with the Irish views, were not willing to go out of their way to support the initiative.

The diplomatic action based on the resolution finished abruptly in the summer of 1947 having had no concrete results. In trying to answer the question as why it was actually undertaken the author finds reasons for its launch in internal Irish political dynamics. By satisfying public demand in this matter, the then ruling party hoped to secure increased support in the upcoming general election.

Key words: Ireland, Yugoslavia, Stepinac, Communism, Catholic Church, Religious Persecution, Trial, Freedom of Religion

Ključne riječi: Irska, Jugoslavija, Stepinac, komunizam, Katolička crkva, vjerski progoni, sloboda vjeroispovijesti, sudski postupak

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI 46

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

 FF press

ZAGREB 2014.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 46

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Vlatko Previšić

Glavni urednik / Editor-in-Chief

Hrvoje Gračanin

Uredništvo / Editorial Board

Bruna Kuntić-Makvić (stara povijest/ancient history), Zrinka Nikolić Jakus (srednji vijek/
medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac
(moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suвременa povijest/contemporary history),
Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko
Bratož (Ljubljana), Snježana Buzov (Columbus, Ohio), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki
(Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Alojz Ivanišević (Wien),
Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz),
Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj),
Nada Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd),
Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršna urednica za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Kristina Milković

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb

Tel. ++385 (0)1 6120 150, 6120 158, faks ++385 (0)1 6156 879

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske,

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS

Naslovna stranica

Iva Mandić

Grafičko oblikovanje i računalni slog

Ivanka Cokol

Lektura

Jadranka Brnčić

Tisak

Web2tisak, Zagreb

Naklada

250 primjeraka

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrcak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*